

Deelnemers discussiëren in groepen over het rabattenbos

foto Jim van Laar

Rabattenbos met naald- en loofboomsorten

foto Robert van Iersel

Rabattenbossen in de Graafschap – verleden, heden en toekomst

Verslag van een themamiddag met lezingen en een excursie

Op 8 oktober jongstleden vond een door de Commissie Bosgeschiedenis georganiseerde themamiddag plaats op Landgoed Kranengoor te Laren (Gld). Dit bijzondere bosgebied was enkele eeuwen onderdeel van het grote Landgoed Verwolde. Sinds 2009 behoort het 90 hectare grote gebied toe aan de Stichting Anitya Foundation. De 35 deelnemers tijdens deze middag - bosbeheerders, in geschiedenis geïnteresseerden en bosliefhebbers - waren eindelijk weer eens in de gelegenheid elkaar te ontmoeten en dat op een wel heel fraaie locatie.

De naam Kranengoor – goor betekent nat gebied – verwijst naar de ontginningsgeschiedenis van moeras(bos) en natte heide. De aanwezigheid van nog puntgave rabatten uit verschillende vroege aanlegperiodes maakt het Kranengoor bijzonder.

> Rabattenbos, vroeger en nu

Na een openingswoord van commissievoorzitter Jochem Borgesius belichtte Adri Mulder de rabatten vanuit een historisch perspectief. De basis voor zijn verhaal was het onderzoeksrapport 'Van

Dijken en Sloten', geschreven ter afronding van zijn master Landschapsgeschiedenis aan de RUG. Rabatten zijn op oude kaarten uit het begin van de achttiende eeuw al zichtbaar, maar worden in de geschriften nergens als zodanig benoemd. De gebruikelijke term in die tijd was 'dijken' voor de ophoging en 'sloten' voor de ontgraving. Adri ontdekte de term 'rabatten' voor het eerst in een kasboek uit 1878, als aanduiding van het grondlichaam tussen twee sloten of in zijn woorden: 'langwerpige verhoogde bedden geflankeerd door greppels of sloten en begroeid met houtige gewassen'.

Een rabattencomplex bestaat uit diverse rabateenheden, die elk weer worden gevormd door de dijken en sloten met een 'trekker' voor de afwatering. Een trekker is een waterafvoerende sloot die aansluiting vindt op een nabijgelegen beek of gegraven watergang. De aanleg van een rabateenheid vond plaats in de wintermaanden. De plaggen werden gebruikt in de lagenopbouw van de dijk ter versteviging. Deed men dit niet dan zakte de rabat uit. Op de rabat zelf konden daarna de looien (eikenstekken) worden geplant om tot hakhout uit te groeien.

In de Graafschap zijn rabatten veelal aangelegd voor de teelt van eikenhakhout, waarbij de eek (run of looistof uit het eikenschors) werd gebruikt voor het looien van huiden. Vooral de grootgrondbezitters en merkenorganisaties paktten de ontginning van de natte gronden en elzenbroekbossen al vroeg op. Voor Kranengoor laat de oudste

manuscriptkaart (1710) de eerste rabattenstructuren en toepassing van looien al duidelijk zien. Deze kaart toont daarmee vermoedelijk de oudst bewezen rabatten in Nederland.

Rabattenbos 2.0

Biologiestudent Jeroen van de Kerkhof, nam ons mee naar de toekomst. In zijn presentatie 'Rabattenbos 2.0' gaf Jeroen een toelichting op een ontwerpproject, waarin hij afgelopen jaar met medestudenten de mogelijkheden voor een multifunctioneel boslandschap in de westelijke IJsselvallei onderzocht. Als oplossing voor de huidige problematiek van de snelle afwatering en verdroging, alsmede de sterke habitatfragmentatie en om extra waterretentie mogelijk te maken, stellen de studenten voor om een mozaïek van bostypen te creëren. In de door hen onderscheiden bostypen voedselbos, agroforestry, rabatbos en toekbos komen functies en verdienmodellen voor, zoals: ecologisch herstel, behoud van historisch landschap en inkomsten uit hout, niet-hout bosproducten en toerisme. De innovatieve toekbossen zouden dan met name in het Gelders Natuurnetwerk moeten komen. Vooral het rabatbos en toekbos met elementen van een traditioneel rabattenbos met langgerekte waterhoudende laagten pasten bij het thema van de dag.

De Stichting en het bosbeheer

Jan Schoemaker, beheerder van Landgoed Kranengoor en bestuurder van de stichting, gaf

vervolgens een korte introductie op de beheerfilosofie voor het eigendom. Sinds 2009 beheert de Stichting Anitya Foundation het landgoed met speciale aandacht en passie voor de cultuurhistorie, de ecologie, het landschap en de waterhuishouding. De stichting opereert vanuit een brede visie op natuurbeheer: veiligstelling van de bijzondere waarden door beheer met kennis en ondersteuning van deskundigen en in dialoog met de gemeenschap. In de afgelopen jaren zijn er diverse onderzoeken geweest naar de hydrologische situatie om vernatting mogelijk te maken. Vervolgens benoemde George Borgman - adviseur bosbeheer - kort de bosbouwkundige ontwikkelingen op het landgoed. Kleinschaligheid in de houtoogst, boomgericht bosbeheer, behoud van markante bomen en de inzet van vrijwilligers kenmerken de wijze van herstel waarin de cultuurhistorische samenhang van de rabattenbossen, bosweiden en afwateringsloten wordt uitgevoerd. Maar ook klimaatlimme oplossingen hebben de aandacht. Het toekbos komt er aan gaf George de deelnemers mee.

Samen het rabattenbos in

Na deze inleidingen gingen de deelnemers op pad naar het Kranengoor. Op de markantste punten in het bos werd een toelichting gegeven. Een van de punten betrof een kapvlakte van fijnspaar. Hier is een klimaatbestendig bosperceel aangeplant met plantpluggen van diverse soorten, waaronder amberboom, elsbes en honingboom. Omdat het takhout op rillen is gelegd, ontstaat de komende jaren een tweede verjonging met inheemse soorten. Het idee is dat binnen de *enclosure* de komende decennia weer een gevarieerd bos ontstaat, waarbij de rol en ontwikkeling van de nieuwe boomsoorten goed worden gedocumenteerd. Bij de rabatten op de hogere delen viel al meteen op dat deze begin oktober nog droogstonden. In het nattere deel van het landgoed waren de sloten al voorzien van een geringe laag water. In de wintermaanden vullen deze zich verder en

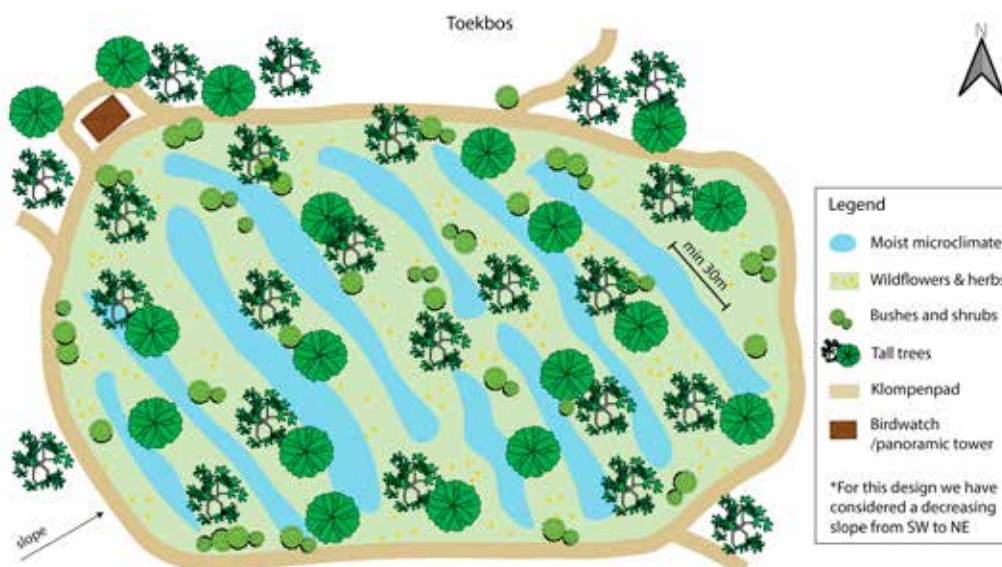
gaan afwateren via de 'trekkers' op de omliggende beken en watergangen. Een brede groene trekker viel op. De rabateenheden verschillen qua breedte van de dijken en aanwezige boomsoorten. Het voormalige eikenhakhout is gedeeltelijk nog aanwezig, maar ook veelal vervangen door naaldbomen. De excursie hield halt bij een markant punt waar de rabatten nog helemaal intact waren. Het beheerdilemma (wat wel of niet verwijderen) gaf aanleiding tot een geanimeerde discussie over de keuzes en de inzet van vrijwilligers in plaats van machines.

Om de resultaten van een proefsleufonderzoek goed te duiden, was een spandoek met een foto van het dwarsprofiel opgehangen in het bos om te kunnen leren over de opbouw van de dijk. In de groep omstanders ontstond al snel een uitbundige interactie over het bodemprofiel en hoe de dijken zijn aangelegd.

Een ander markante punt betrof een bosweide. Op Kranengoor liggen diverse cultuurhistorische weides omzoomd door een vrij open bosmantel. Deze unieke locaties, waar ecologie en cultuurhistorie samenkomen, worden door een kleinschalig bosrandenbeheer en inzet van pachtboeren in stand gehouden. Dit draagt bij aan het cultuurhistorisch karakter van Kranengoor. Op het laatste excursiepoint lichtte Jan het belang van hydrologisch onderzoek toe. Om Kranengoor weer te vernatten zijn acht uitgaande watergangen gedempt. Hiermee stijgt de grondwaterstand en worden de rabatten weer watervoerend. Dat versterkt de veerkracht van het bos bij toekomstige droogte.

Na deze boeiende excursie werd de middag afgesloten met een borrel. Alles bij elkaar was het een memorabele middag. Voor het eeuwenoude rabattenbos op Kranengoor, zo bleek, ligt een goede toekomst in het verschiet.<

Jim van Laar en Robert van Iersel, Commissie Bosgeschiedenis

Het toekbosmodel; bovenaanzicht (Uit: A Multifunctional Landscape for the Future, Leafix 2021)

Boompje klimmen

Vroeger heb ik veel in bomen geklimmen. De uitdijende juridische discussie over de gedragscode voor bosbeheer lijkt steeds meer op het klimmen in een groeiende boom: de top wordt maar niet bereikt. Bij elke nieuwe zienswijze is er een exponentieel toenemend aantal bladzijden met complexere en stringenter regelgeving. De juridische haarkloverij heeft een R-waarde van ver boven de 1, zou je kunnen zeggen.

Dat is merkwaardig om drie redenen. Allereerst hebben bosbeheerders natuurbescherming hoog in het vaandel staan. Ten tweede zijn de economische belangen (en eventuele knelpunten tussen economie en natuur) in deze sector relatief beperkt. En tot slot neemt de natuurkwaliteit in bossen juist toe, daar waar deze in de meeste andere terreintypen afneemt.

Kijkend naar nut en noodzaak, dan is het nog merkwaardiger dat de landbouwsector geen gedragscode kent. Dit in tegenstelling tot woningbouwcoöperaties, havenbedrijven, steden, waterschappen en infrastructuur. Landbouw betreft 54% van het Nederlandse oppervlak, natuurbescherming staat daar begrijpelijkerwijs niet bovenaan, het economische belang ten opzichte van natuurbescherming is veel knellender, en natuurwaarden nemen sterk af. Terwijl we weten dat het hele landelijke gebied een belangrijke rol heeft in adequate natuurbescherming.

Uiteraard moet natuur goed beschermd worden en daar zijn heldere afspraken voor nodig. Maar momenteel lijkt juridische haarkloverij te prevaleren boven ecologie. Dit doet me denken aan een voorval van een aantal jaren geleden. Toen werd er gedetailleerde regelgeving voorgesteld waaraan speeltoestellen moesten voldoen. Met als gevolg dat een levende boom nooit en te nimmer aan de regels van een veilige klimboom zou kunnen voldoen. Laten we hopen dat het met de gedragscode niet zo ver komt. En voor alle bomenklimmers – niets van aantrekken, behalve als het een horstboom is.

Sander Wijdeven

